

ПЕРШІ ЄВАНГЕЛІЧНІ ШКІЛЬНІ СТАТУТИ В НІМЕЧЧИНІ

Серед джерел з історії німецьких шкіл в епоху Реформації важливе місце посідають євангелічні шкільні статuti (Schulordnungen) – документи, що регламентували організацію шкіл та плани навчальних занять. У тих містах та князівствах, які підтримали Реформацію, ці статuti сприяли поширенню і утворенню нового віровчення. Здебільшого вони були частиною церковних статутів (Kirchenordnungen), оскільки церква розглядала школи як важливий засіб впливу на молоде покоління.

Дана стаття має на меті дослідити походження перших шкільних статутів часів Реформації, визначити їхні ідейні засади, розглянути зміст і значення цих документів, їхній вплив на подальший розвиток освіти в Німеччині.

Ідеологи Реформації добре усвідомлювали необхідність розвитку шкіл як складової частини системи виховання. Зокрема, ця ідея неодноразово зустрічається в працях Мартіна Лютера. Уже в програмному його творі «До християнського дворянства німецької нації про виправлення християнства» (1520 р.) молодь названо “опорою християнства” [1, с. 70]. Лютер занепокоєний відсутністю турботи про долю молоді і прагне змінити ситуацію на краще. Але в цьому творі ми ще не зустрічаємо широкої програми змін у галузі освіти.

Проте найближчими роками становище шкіл змінилось – і не на краще. Реформаційний рух, що розгорнувся в Німеччині на початку 20-х рр. XVI ст., призвів до масового залишення учнями шкіл. У цей час поширюються ідеї непотрібності освіти, переваги “мудрості” простолюду над “ученістю” церкви. Зокрема, Андреас Карлштадт у своїх творах критикував не лише стару освіту та католицьких теологів, але й “нових папистів” – Лютера, Меланхтона, які прагнули створити нову систему підготовки освічених проповідників Євангелія [2, с. 248]. Батьки, вважаючи тепер неможливим улаштувати кар’єру своїх дітей за допомогою освіти, забирали їх зі шкіл. Інколи самі вчителі просили про це батьків [3, с. 378]. Виникла необхідність практичної підтримки шкіл і водночас – обґрунтування потреби суспільства в освіті.

Лютер у своїх працях намагався вирішити ці питання. Так, у передмові до «Порядку спільної каси» міста Лейсніга (1523 р.) він указує на можливість створення шкіл на основі колишніх монастирів [4, с. 71]. А в 1524 р. він пише твір «До радників усіх міст землі німецької. Про те, що їм слід засновувати і підтримувати християнські школи», де висуває

низку пропозицій щодо устрою нових шкіл і вимагає від представників влади опікуватися цими закладами [5].

Проте палких закликів навіть самого Лютера було замало. Для реалізації програми, сформульованої у творі «До радників усіх міст землі німецької...», необхідно було створити документи суто практичного характеру, які б визначили мету діяльності та особливості організації шкіл, їхнє місце в суспільстві. Такими документами і стали шкільні статuti.

Ці документи почали створюватися у містах Німеччини в XV ст. Ще до початку Реформації були створені статuti шкіл Відня (1446 р.), Нюрнберга (1505 р.), Меммінгена (1513 р.) [6, S. 10]. Але особливість цих документів порівняно з євангелічними статутами полягає в тому, що вони створювались лише для окремих шкіл певного міста, а не поширювались на весь населений пункт. Крім того, як відзначалося вище, в часи Реформації шкільні статuti створювались як частина загальноцерковних.

На розвиток лютеранської церкви з другої половини 20-х рр. XVI ст. мало вплив таке явище, як візитації – ревізії церков, що проводились представниками духовенства та князівськими юристами. З 1527 р. почалося проведення візитацій у Саксонії [7, с. 127]; проводились вони і в інших землях Німеччини.

Серед питань, які перевірялися під час візитацій, був і стан освіти. Якщо церква при цьому була зацікавлена в поширенні лютеранства, то держава перш за все турбувалася про підготовку компетентних службовців. Тому питання шкільної програми знайшли висвітлення в написаній Філіпом Меланхтоном «Настанові візитаторів пасторам герцогства Саксонського», перше видання якої з'явилося у 1528 р. Розділ цього твору «Про школи», хоч і невеликий за обсягом, мав на меті в кризовій ситуації зберегти підвалини шкільної освіти [8, с. 58].

Прагнучи регламентувати діяльність шкіл, Меланхтон пропонує здійснити в них певні організаційні зміни. Зокрема, він висуває ідею поділу учнів у школі на три групи. У першій діти навчаються читанню і письму; в другій переходять до вивчення граматики; в третій, до якої входять “найбільш здібні”, триває вивчення граматики, а також – діалектики і риторики [9, с. 60–63]. Увага до індивідуальних розумових здібностей – ознака педагогіки саме Нового часу.

«Настанова візитаторів... » передбачала також, що раз на тиждень діти, починаючи з другої групи, вивчають основи християнської релігії, переходячи від молитов і псалмів до читання Святого Письма [9, с. 62]. При цьому Меланхтон намагається синтезувати позиції гуманізму та Реформації. Релігійне виховання не заступає для нього знайомства з

античною спадщиною; крім того, навчання релігії Меланхтон прагне побудувати не догматично – коли дітей змушують механічно завчати принципові положення християнства, – але роз'яснюючи останні, подібно до інших наук.

Праця Меланхтона відіграла важливу роль у створенні євангелічних шкіл. Саме на неї посилаються наступні шкільні статuti, характеризуючи навчальну програму цих закладів і розподіл дітей за класами [10, S. 33]. Тому справедливо розглядати «Настанову візитаторів...» як основу для статутів наступних років [6, S. 30].

Разом з тим необхідно підкреслити: «Настанова візитаторів...» вирішувала не всі проблеми, що постали перед реформаційною школою. Зокрема, цей твір не торкався питань матеріального забезпечення шкіл та шкільного персоналу. Крім того, Меланхтон приділив увагу діяльності лише латинських шкіл. Між тим поряд із ними в містах існували т. зв. «німецькі школи», програма яких була більш орієнтованою на практичні потреби бюргерства. Устрій цих навчальних закладів, природно, також потребував змін на засадах Реформації.

Для вирішення цих питань, як і для впровадження пропозицій Меланхтона в життя, необхідно було створювати шкільні статuti окремих міст і князівств (через роздрібненість Німеччини) – звичайно, з урахуванням специфічних умов різних територій. У тому ж 1528 р. до міста Брауншвейга для втілення в церковну практику реформаційних нововведень прибув відомий прибічник Лютера – теолог, професор Вітенберзького університету Йоганн Бугенхаген. Ще в 1524 р. його з подібною метою було запрошено до Гамбурга місцевою релігійною громадою, але тоді міська верхівка виступила проти запропонованих змін [11, S. 357]. Тепер же Бугенхаген зміг реалізувати ідеї Реформації. Результатом його праці стало створення церковного статуту міста. Показовим є факт обговорення громадами міських районів (Альтштадта, Хагена), представниками цехів та гільдій пропозицій Бугенхагена перед остаточним прийняттям статуту [12, S. 160]. Він свідчить про зацікавленість бюргерства у проведенні Реформації, про певну демократизацію суспільного життя. Вплив на активність населення мала та обставина, що Брауншвейг входив до Ганзи і був добре укріплений у військовому відношенні. Політична і військова міць дозволила місту знехтувати навіть позицією брауншвейг-вольфенбюттельського герцога Генріха, який дотримувався католицької орієнтації [13, S. XLVI]. Пізніше, на початку 1530 р., саме завдяки наполяганням бюргерства відбулась масова заміна консервативно налаштованих членів міської ради – представників патриціату, які чинили опір нововведенням [14, S. 32].

Складовою частиною Брауншвейзького церковного статуту був шкільний статут, що містив у собі 11 розділів [10]. Найбільш важливими смисловими елементами цього документу були такі:

1. Обґрунтування ролі навчання та виховання молоді (розділ «Про школи»).
2. Організація шкіл міста, порядок запрошення та матеріального забезпечення вчителів, контроль діяльності шкіл (розділи «Латинські школи для молоді», «Про платню в латинських школах», «Про житло шкільного персоналу», «Про те, що школи необхідно перевіряти», «Про німецькі школи для молоді», «Про школи для дівчаток»).
3. Навчальний план шкіл, організація занять (розділи «Про роботу в школах», «Про роль учителів для молоді», «Про канторів»; почасти – «Латинські школи для молоді», «Про німецькі школи для молоді», «Про школи для дівчаток»).
4. Участь школярів і вчителів у церковному житті (розділ «Про співи та читання школярів у церкві»).

У кожному з цих пунктів виразно простежується вплив церкви на педагогічну теорію та практику. Зокрема, в розділі «Про школи» Бугенхаген підкреслює необхідність існування масових шкіл, спираючись на тексти Святого Письма. На думку реформатора, виховання є справжнім вихованням лише за умови його релігійної орієнтації. Найбільшим гріхами, що можуть виникнути внаслідок відсутності виховання, Бугенхаген називає “знеславлення положень християнської віри і зневагу до союзу з Христом, який виникає у хрещенні”. Подібно до Лютера, він покладає відповідальність за навчання дітей у школі на їхніх батьків, які мають потурбуватися про дітей “не лише хрещенням, але й навчанням, коли прийде час” [10, S. 25].

Відповідно в шкільному статуті чільне місце посідає вивчення Десяти заповідей, а також молитов і псалмів [10, S. 27]. Запрошені до міста вчителі повинні мати підготовку з цих питань, щоб за потреби “організувати лекцію зі Святого Письма” [10, S. 28] – хоч і не підмінювати проповідників.

Зрозуміло, що для подолання кризового стану, в якому на той час знаходилась освіта, необхідною умовою був контроль діяльності шкіл – подібно до перевірки церков під час візитацій. До складу комісії, що двічі на рік перевіряла стан справ у школах, входили такі особи, як суперінтендент і ад’ютор – представники системи нагляду в лютеранській церкві. Водночас у роботі цієї комісії повинні були брати участь і представники міських громад і “спільної каси” – органу, який фінансував міські школи [10, S. 36]. Приймавши на себе обов’язок утримувати школи, бюргерство отримувало

тепер і право нагляду за ними. Освіта ставала невід'ємною частиною не тільки церковного, а й загалом міського, суспільного життя.

Становлення євангелічних шкіл мало відбуватися на основі попередніх здобутків у галузі освіти. Зокрема, заходи Бугенхагена в Брауншвейзі стосувались перш за все латинських шкіл св. Мартіна і св. Катарини, які були засновані ще в 1415 р. [13, S. XXXVIII]. Реформатор пропонує реорганізацію вже існуючих закладів, а не пошук принципово нових форм навчання. Це дало підстави дослідникам стверджувати, що самі вимоги Бугенхагена не були чимось новим, але були власне *Реформацією* (курсив мій – С. К.) – як відновленням початкового [15, S. 4]. Але якщо навіть бачити у формах нового церковного і шкільного устрою “відновлення початкового”, то все ж треба визнати за ним інший зміст, ніж за самим “початковим”. Дійсно, ідеї громади віруючих, “спільної каси” можуть нагадати про часи раннього християнства. Проте для реалізації подібних ідей у XVI ст. недостатньо було самого бажання основоположників Реформації. Ці ідеї відповідали прагненням широких верств тогочасного суспільства – і саме тому були життєздатними. На їхній основі могли здійснюватися подальші перетворення, в яких були зацікавлені як духовенство, так і бюргери.

Поєднання інтересів церкви і бюргерства простежується при вивченні навчального плану Брауншвейзького статуту. Ми вже вказали на необхідність, за переконанням Бугенхагена, вивчення в школі Біблії, молитов і псалмів. Разом з тим реформатор звертається до практичних потреб міського населення – і приділяє їм значно більшу увагу, ніж Меланхтон у «Настанові візитаторів...». Зокрема, Бугенхаген пропонує в латинських школах певний час займатися вивченням і німецької мови – “щоб не плутати одну мову з іншою і не залишати розмов незрозумілими” [10, S. 33]. Крім того, Брауншвейзький статут не заперечує існування “німецьких шкіл”. Їхня програма зберігається, але підкреслюється необхідність включення до неї релігійних питань. Учителі цих шкіл тепер також запрошуються міською радою [10, S. 36]. У XV ст. ці школи легально діяли лише в окремих містах (Любек, Гамбург) [16, с. 129]. Тепер вони отримали офіційне визнання і в Брауншвейзі – на противагу нелегальним дрібним, т. зв. “потасмним” школам (Winkelschulen), діяльність яких статутом заборонялася [10, S. 36].

Нарешті, статут зобов'язує школярів брати участь у відправі церковних служб, даючи перелік молитов і розділів Біблії, призначених для цього [10, S. 38-46]. Також докладно регламентовані обов'язки канторів [10, S. 34-35]. Духовні співи німецькою мовою були необхідні церкві, щоб зблизитися з масами, зробити нове богослужіння зрозумілим народу. Створюється протестантський хорал, що відбиває цілі та завдання

ідеології Реформації – заклик до мужності в боротьбі, віру в перемогу над ворогами [17, с. 120-121]. Як результат, церква формувала *колектив* віруючих – громаду, майбутні члени якої з дитинства засвоювали нове вчення, сприймали його як життєво необхідне і єдино вірне. Цей шлях міг привести до консерватизму, ортодоксії – але в умовах, коли виникало питання про саме існування новоствореного церковного організму, навряд чи можна було діяти інакше. Крім того, ці ідеї сприяли згуртуванню міського населення в боротьбі за власні права, за здійснення Реформації.

У зв'язку з поширенням реформаційного руху найближчими роками створюються нові церковні статути. Бугенхагена після завершення роботи в Брауншвейзі було запрошено до інших міст Північної Німеччини для проведення аналогічних заходів. У 1529 р. він створює церковний статут Гамбурга, а в 1531 р. – Любека.

Ці документи розроблялися в умовах гострої суспільно-політичної боротьби. Зокрема, в Любеці – єпископському центрі – Реформація зустріла опір з боку міської ради, що орієнтувалася на католицьке духовенство. Проте, незважаючи на протидію патриціату, з якого складалася рада, бюргерство в 1529-1530 рр. домоглося вжиття низки заходів, що означали реалізацію реформаційних ідей. Серед інших вимог було передбачено контроль міської громади за діяльністю церков та монастирів, а також створення на основі двох монастирів лікарні та школи. Під тиском бюргерства рада змушена була прийняти всі вимоги [18, с. 118]. Але міська верхівка й надалі гальмувала проведення перетворень. Бугенхагену при створенні церковного статуту Любека чинили опір, зокрема, бургомістр Бремзе та його оточення [15, S. 7]. Суспільно-політична боротьба тривала в цьому місті й у наступні роки; підсумком її стало усунення від влади представників патриціату й обрання в 1533 р. нової ради на чолі з Юргеном Вулленвевером, гаслом якого була боротьба за свободу евангелізму [19, с. 23]. Можна стверджувати, що прийняття церковного статуту сприяло активізації руху бюргерської та плебейської опозиції і внаслідок цього – перемозі прибічників Вулленвевера.

При створенні статутів Гамбурга і Любека Бугенхаген спирався на досвід, здобутий ним під час роботи в Брауншвейзі. Церковний статут 1528 р. заклав підвалини розвитку евангелічної освіти в цьому місті. Природно, реформатор не міг за короткий проміжок часу створити якісь принципові нововведення [6, S. 40]. В цьому, власне, і не було потреби, оскільки запроваджена Брауншвейзьким статутом система шкільної освіти була *універсальною*, могла застосовуватись у різних містах. Три шкільні статути мають принципову подібність; зокрема, дослідники вказують на збіг текстів розділів «Про школи», «Про роль учителів для молоді», «Про те, що школи необхідно перевіряти», «Про

школи для дівчаток» та більшості інших [15, S. 8–9]. Зберігається порядок запрошення вчителів і перевірки їхньої діяльності представниками міста й церкви, утримання шкіл “спільними касами”, зміст навчального плану латинських і німецьких шкіл. Водночас у деяких з цих питань Гамбурзький і Любецький статuti розширюють Брауншвейзький. Вони, зокрема, більш докладно перелічують книги, що використовуються в навчанні, передбачають поділ учнів на п’ять класів замість трьох, а також створення лекторія – “малого університету”, випускники якого могли вступати до університету або займатися педагогічною діяльністю [20, S. 70]. Останнє зауваження є дуже показовим. Воно свідчить, що Бугенхаген уже усвідомлював необхідність *спеціальної* підготовки вчителів, а не механічного поповнення їхньої кількості випускниками існуючих університетів. Потребу суспільства в таких закладах відзначав ще Лютер [5, с.174]. Тепер же з’являються спроби втілення цих ідей у життя.

Отже, Гамбурзький і Любецький шкільні статuti зберігають найважливіші принципи, на яких створювався Брауншвейзький статут. Але вони є не копією цього документу, а швидше – його продовженням, яке свідчить про збереження уваги реформаторів до проблеми освіти.

Дослідники визначають вищезгадані статuti як “три найбільш значні статuti Бугенхагена”, відокремлюючи їх від статутів 40-х рр. XVI ст., що мають більш “практично-теологічне” забарвлення [15, S. 50]. Таке розрізнення видається закономірним: наприкінці 20-х рр. необхідно було перш за все розробити загальну ідейну основу для утвердження нової церкви – і школи як невіддільної частини її – в різних землях Німеччини; з часом, коли відбулося це утвердження, головна увага почала приділятися більш вузьким, конкретним проблемам церковного устрою. Уже в Померанському церковному статуті 1535 р., автором якого також був Бугенхаген, немає розгорнутого обґрунтування значення шкіл, що наявне у статутах попередніх років [21]. Відсутнє воно й у Брауншвейг-Вольфенбюттельському статуті 1543 р. [22]. Водночас у цих документах зустрічаємо докладну регламентацію обов’язків проповідників, суперінтендентів, учителів, перелік текстів молитов, які повинні читати школярі, опис функцій “спільної каси” та ін. Це свідчить про зміцнення організаційної структури лютеранської церкви і певною мірою – про підсилення догматичних, обрядових тенденцій у її діяльності.

Принципи діяльності школи, що їх було розроблено в перших євангелічних церковних статутах, впливали не лише на території, які сприймали ідеї лютеранської церкви, але й на ті землі, де католицька церква зберігала своє провідне становище. Таке явище, як візитації, ми спостерігаємо не тільки в протестантських князівствах, але й у

католицькій Баварії. Зокрема, у 1558–1560 рр. у цьому герцогстві проводилися перевірки церков і шкіл (як монастирських, так і міських), для чого були розроблені відповідні інструкції [23]. У баварських містах виникають свої шкільні статuti. Таким чином, навіть ворожі протестантизму діячі визнали його позитивний вплив на розвиток шкільної справи та перейняли деякі організаційні форми євангелічної освіти.

Отже, незважаючи на об'єктивні та суб'єктивні перешкоди розвитку шкільної освіти, що виникли під час Реформації (і певною мірою були обумовлені саме втіленням у життя окремих її положень), з другої половини 20-х рр. XVI ст. розпочинається процес подолання цієї кризової ситуації. На ґрунті педагогічних ідей, які висловив у своїх творах Лютер, з урахуванням позитивного досвіду німецьких шкіл попереднього періоду відбувається реформування системи освіти. Розвиток шкіл стає однією з необхідних умов процесу розвитку лютеранської церкви. Тому діячі Реформації створюють документи, якими визначаються як навчальні плани євангелічних шкіл («Настанова візитаторів...» Меланхтона), так і питання організації і функціонування цих закладів. Останні знаходять докладне висвітлення в церковних статутах, складених Бугенхагеном для міст Північної Німеччини. Спираючись на реальні умови міського життя, ці документи визначили місце школи в суспільному житті, заклали підвалини розвитку євангелічної освіти, водночас справивши певний вплив і на католицькі землі.

Література

1. Лютер М. К христіанскому дворянству немецкой нации об исправлении христіанства // Лютер М. Время молчания прошло. – Харьков, 1994. – С. 11–82.
2. Дятлов В.О. «В ім'я Бога і загального добра». Нижчі верстви населення німецького міста і Реформація. – Чернігів, 1997. – 351 с.
3. Бецольд Ф. фон. История реформации в Германии. Т. 1. – СПб., 1900. – 534 с.
4. Лютер М. Порядок общей кассы // Фаусель Г. Мартин Лютер. Жизнь и дело. Т. 2. 1522–1546. – Харьков, 1996. – С. 66–71.
5. Лютер М. К советникам всех городов земли немецкой. О том, что им надлежит учреждать и поддерживать христіанские школы // Лютер М. Время молчания прошло. – С. 153–177.
6. Hettwer H. Herkunft und Zusammenhang der Schulordnungen vom 16. bis 18. Jahrhundert. – Mainz, 1965. - 293 S.

7. Таценко Т. Н. Укрепление территориальной власти и развитие централизованного государственного управления в курфюршестве Саксонском во второй половине XV – первой половине XVI в. // Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе VI – XVII вв. – Л., 1990. – С. 106–131.
8. Голубкин Ю.А. Филипп Меланхтон и его «Наставление визитаторов» // Европейская педагогика от античности до Нового времени. Ч. 3. – М, 1994. – С. 54–58.
9. Меланхтон Ф. Наставление визитаторов, предназначенное для пасторов в землях герцога Генриха Саксонского // Европейская педагогика от античности до Нового времени: Исследования и материалы. Ч. 3. – С. 58–64.
10. Schulordnung aus der Kirchenordnung der Stadt Braunschweig // Monumenta Germaniae Paedagogica. Bd. 1. – Berlin, 1886. – S.25–46.
11. Holfelder Н.Н. Bugenhagen // Theologische Realenzyklopädie. Bd. 7. – Berlin; New York, 1993. – S.353–363.
12. Rahn К. Religiöse Bruderschaften in der spätmittelalterlichen Stadt Braunschweig. – Hannover; Braunschweig, 1994. – 311 S.
13. Koldewey F. Einleitung I. Entwicklung des Schulwesens in der Stadt Braunschweig // Monumenta Germaniae Paedagogica. Bd. 1. – S.XV–CLXIII.
14. Spieß W. Die Ratsherren der Hansestadt Braunschweig. 1231–1671. – Braunschweig, 1940. – 219 S.
15. Scholz А. Bugenhagens Kirchenordnungen in ihrem Verhältnis zueinander // Archiv für Reformationsgeschichte. 10.Jg. – Leipzig, 1913. – S.1–50.
16. Таценко Т.Н. Реформация и начальное образование в немецких городах XVI века // Городская культура. Средневековье и начало Нового времени. – Л.: Наука, 1986. – С.127–151.
17. Тутик Л.С. Роль протестантского хораля в период Реформации и Великой Крестьянской войны в Германии // Некоторые вопросы всеобщей истории и методики её преподавания. – Днепропетровск, 1972. – С.117–130.
18. Первухин В.В. Реформационное движение в Любеке в 1529–1530 гг. // Средние века. Вып. 41. – М., 1977. – С. 100–120.
19. Никулина Т.С. Движение Вулленвевера // Историография всеобщей истории. – Куйбышев, 1976. – С. 7–24.
20. Hering Н. Doktor Pomeranus, Johannes Bugenhagen. – Halle, 1888. – 176 S.
21. Kirchenordnung für Pommern von 1535 // Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. Bd. 4. – Leipzig, 1910. – S. 328–344.

22. Schulordnung aus der Kirchenordnung im lande Braunschweig-Wolfenbüttel von 1543 // Monumenta Germaniae Paedagogica. Bd. 8. – Berlin, 1890. – S.6–20.
23. Die große Kirchen- und Schulvisitation in Bayern. 1558/60. // Monumenta Germaniae Paedagogica. Bd. 41. – Berlin, 1907. – S. 251–303.

Аннотация: Кариков С. А. «Первые евангелические школьные уставы в Германии»

Рассматривается кризис школьного образования в Германии 20-х гг. XVI века и попытки его преодоления деятелями Реформации. Используются педагогические работы Лютера и Меланхтона, а также школьные уставы городов Северной Германии (Брауншвейга, Гамбурга, Любека). Исследуется связь этих документов со становлением лютеранской церкви, с интересами бюргерства. Сделаны выводы о характере влияния первых школьных уставов на дальнейшее развитие немецких школ.

Summary: Karikov S. A. «The Maiden Evangelical School Charters in Germany»

The crisis of school education in Germany in 20th years of the XVI century and attempts of its overcoming by the figures of Reformation are esteemed. The pedagogical works by Luther and Melanchthon and school charters of Northern Germany's towns (Brunswick, Hamburg, Lubeck) are used. The connection of these documents with becoming of the Lutheran church and with concerns of the burgesses is investigated. The conclusions about nature of influence of the maiden school charters on further development of German schools are made.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

П. І. Б. – Каріков Сергій Анатолійович

Місце роботи, посада – Харківський воєнний університет, викладач

Науковий ступінь, вчене звання – не маю; здобувач історичного факультету Харківського національного університету, кафедра історії стародавнього світу і середніх віків

Тема роботи – «Реформація і система шкільної освіти в Брауншвейзі»

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Голубкін Ю. О.

Домашня адреса – 61099, Україна, Харків-99, Московський проспект, 252, кв. 17

Домашній телефон – 8 (0572) 94-03-88